

ANKARA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ PROGRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ*

F. VARIŞ - T. GÜRKAN**

I. SORUN

Bu çalışmada, Eğitim Bilimleri Fakültesinin programları; amaçlar, kapsam, süreçler yönünden incelenmiştir. “Program Geliştirmede Seminer ve uygulama” dersinin sömestir planı çerçevesinde yürütülen bu çalışma, aynı zamanda, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin üniversiter düzeyde uygulanmasına bir örnek katmıştır.

1968-69 öğrenim yılında “Eğitimde Program Geliştirme” dersinin final sınavında öğrencilerin dersin işlenişiyle ilgili önerileri de istenmişti. Öğrencinin tümü, kuramsal olarak işlenen bu derse uygulamalı bir ders eklenmesi gereğini belirtince, fakülte öğretim programlarında “Program Geliştirmede Seminer ve Uygulama” dersi koyulmuştur. Bu ders yirmi üç yıldır, son sınıf öğrencilerine son sömestirde verilmektedir. Ders, kuram-uygulama ilişkisini gerçekleştirme yanında, öğrencilerimizin, çeşitli sektörlerin eğitim birimleriyle ilişki kurmasında işlevsel olmuştur; bu birimlerde sürekli uygulama yapan öğrenciler, iş hayatının koşulları ve yaklaşımları ile kendi öğrenimlerini karşılaştırmak ve bir ölçüde uzlaştırmak çabalarını bulmuşlardır. Fakültenin kuruluşunun onuncu yılında 1975’te yapılan mezunları izleme araştırması, bitirenlerin % 96.58 zinin yurtda eğitimle ilgili işlerde çalıştığını saptamıştır (EF Dekanlığı, 1975). Aynı konu 1985 yılında araştırıldığında, bu tutarlılığın % 61.1 e indiği görülmüştür (Küçükahmet, 1985). 1989 yılında yapılan bir araştırma ise, sektörlerin eğitimcilerini, kendi alanlarında yetişenlere ek bir formasyon kazandırarak çalıştırma eğiliminde olduklarını göstermiştir (Babadoğan, 1989). Bu bulgu, kuşkusuz, sektörlerin verimliliğe dönük düşüncelerinin yansıtmakta ve herhangi bir iş analizine

* 1991-1992 yılı EPÖ son yıl öğrencileriyle birlikte yürütülmüştür.

** Program Geliştirme Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri

* Bu uygulamada öğretim üyeleri ve yardımcıların gösterdikleri izin ve kolaylığa müteşekkirimiz.

dayanamamaktadır. Ancak, gerçek olan, eğitim lisansı yapan gençlerin, öğretim dışında, diğer sektörlerde gittikçe daha az talebedilir düzeye gelmeleridir. Bu işin fakültemizi ilgilendiren önemli bir boyutu vardır; bu boyut fakülte programları ile ilgilidir. Fakülte programlarının, toplum dinamikleri ile ilişkili olarak sürekli bir değerlendirme ve geliştirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Bu dinamikleri objektif süreçlerle inceliyerek, toplum isteklerine uygun nitelikte insan yetiştirme mümkün olacaktır.

Kuşkusuz, üniversiter programların geliştirilmesinde ön koşul öğretim üyesi varlığıdır. Ancak, nitelikli ihtisas gücünün verimli olması, büyük ölçüde, programlara ve çalışma koşullarına bağlıdır*(Oğuzkan, 1974).

Eğitim Bilimleri Fakültesi, kuruluşundan itibaren, "program geliştirme" alanına önem vermiştir. 1981 yılında çıkan YÖK yasası ile birlikte bilimsel taksanomilere uymayan bölüm sınırlamaları ve birleştirmeleri ile alan daraltılmak istenmişse de, alanın lisans ve lisans-üstü etkinlikleri sürdürülmüştür. Bu alanda, ihtisas gücü yetiştirme sırasında, gençler, sürekli biçimde fakülte programlarına eleştirel atıflarda bulunmuşlardır. Eleştiriler daha çok, "bizler bu alanda yetiştiriyoruz; mezun olduğumuzda elimizden geleni yapacağız. Ancak, bu fakülte programlarının da periyodik olarak gözden geçirilmesi gerekmez mi?" biçiminde yoğunlaşmıştır. 1991-1992 yılında dersin, ekip araştırması yaklaşımıyla ve fakültenin kendi programlarının değerlendirilmesine dönük olarak işlenmesi planlanmıştır.

II. YÖNTEM

Eğitim programlarının değerlendirilmesinde çeşitli modeller uygulanmaktadır. Çoğu zaman da bir kaç model, duruma ve koşullara göre birleştirilmektedir.

Teyler modelinde, okuldaki ilgili ve yetkililer tarafından eğitim amaçlarının gerçekleşme durumu analiz edilmektedir.

Taba modeli, öğretimde kontrollü araştırmalarla neden sonuç ilişkilerini irdelemektedir.

NSSE modelinde ise öğretmenler ve yöneticiler, kendi kurumlarının programlarını değerlendirmektedirler.

Bu çalışmada, *NSSE* modeli benimsenmiştir; fakülte programları, öğrenciler ve öğretim üyeleri tarafından incelemeye alınmıştır.

* Turhan Oğuzkan, Türkiye'den dışarıya akan beyin göçünün başlıca nedeninin çalışma koşullarının uygun olmayışı olduğunu bulmuştur.

Çalışmada temel varsayım, fakülte programlarının, ülkedeki gelişmelerin gerisinde kaldığı, bir dağılma gösterdiği ve yeni bir uyarlamaya gereksinim duyulduğu yolundadır.

Gerçekten, 1965 yılında, Ankara Üniversitesi, bünyesinde, Milli Eğitim Bakanı Merhum Dr. İbrahim Öktem ve Müsteşarı Nuri Kodanoğlu'nun ihtiyaç göstermesiyle bir Eğitim Fakültesi kurduğu zaman, öğretmeni Milli Eğitim Bakanlığı hem yetiştiriyor hem de istihdam ediyordu. Temel Eğitim Yasası, 1973 yılında, bütün öğretmen eğitimi programlarını yüksek öğretim düzeyine çıkarmış, 1981 yılında ise üniversitelere bağlı eğitim fakülteleri ve yüksek okulları kurulmuştur. Böylece, koşullar ve platform tamamen değişmiş, fakat, fakülte programları, bu yeni koşullara uyarlanmamıştır. Bu itibarla Prof. Taymaz'ın bu çalışmaya vermiş olduğu yanıtlarda değindiği gibi, fakültenin amaç, işlev ve ilkelerinin gözden geçirilmesi ve Prof. Bursalıoğlu'nun işaret ettiği gibi de, bunun, istihdam koşulları dikkate alınarak yapılması önem taşımaktadır.

Bu çalışmada ilgililerin tümünü örnekleme almak mümkün olmamıştır. Zamanın sınırlı oluşu ve gerekli mali koşulların bulunmaması, fakülte mezunlarının ve istihdam sektörünün çalışma dışı bırakılmasına neden olmuştur.

Veri toplama kaynağı olarak, dört bölümde okuyan tüm Fakülte öğrencileri, öğretim üyeleri ve yardımcıları alınmıştır. (Bkz. Tablo 1).

Çalışma, öncelikle, bölümde aynı dersi okutan iki öğretim üyesi tarafından desenlenmiş, iki ayrı öğrenci grubunda yapılan tartışmalar, araç geliştirme ve veri toplama süreçleri iki öğretim üyesi tarafından sürekli biçimde eşgüdümlemişdir. Çalışmanın,

1nci aşamasında sınıfta sorunlar ve gereksinimler tartışılmış,

2nci aşamasında veri toplama araçları geliştirilmiş,

3ncü aşamada fakülte öğrencilerine ve öğretim elemanlarına anket uygulanmış,

4ncü aşamada toplanan veriler analiz edilmiştir.

İki ayrı şubede aynı projede ve farklı işlevler için görevlendirilen öğrenci ekiplerinin çalışmaları derste ve dersler dışında sürekli olarak denetlenmiştir.

Eğitim programları, öğretim programları ve ders programlarına ilişkin sorulardan oluşturulan anketlere öğrencilerin isimsiz olarak ve

derslerde verdikleri yanıtlar, anket maddeleriyle tutarlı tablo başlıkları altında (f) ve (%) olarak işlenmiştir. Ancak, doğal olarak, birden fazla seçeneğin işaretlenmesi istenen maddelerin tablolanmasında (%) sütununa yer verilmemiştir.

Tablo 1. Bölümlere göre öğrenci katılımı

Sf/ katılım	N	f	%
EPÖ 1	104	80	76.92
2	92	65	70.65
3	67	41	61.19
4	95	68	71.57
EYP 1	101	70	69.30
2	82	62	75.60
3	65	53	81.53
4	84	54	64.28
EPH 1	102	71	82.42
2	74	44	59.45
3	62	30	48.38
4	89	57	64.04
HE 1	30	8	26.66
2	19	13	68.42
Toplam	1066	716	67.17

EPÖ : Eğitim Programları ve Öğretim

EYP : Eğitim Yönetimi ve Planlaması

EPH : Eğitimde Psik. Hizmetler

HE : Halk Eğitimi

Tablo 1'de görüldüğü gibi, öğrenci katılımı, özellikle N'nin devamsız öğrencilerinde bulunduğu sınıf listelerinden alındığı gözönünde tutulduğunda, doyurucu olmuştur.

Veri Toplama Araçları, Fakültenin dört bölümünün 14 sınıfında, aynı hafta içinde ve derslerde uygulandığından, verilen yanıtlarda etkilenme ve yönlendirme olmadığı söylenebilir. Ayrıca, anket uygulamasını öğrencilerin öğrencilere uygulaması, yanıtlarda çekinceleri en aza indirmiştir.

Programları bizzat uygulamada geliştiren öğretim elemanlarına, fakülte programları, bölüm programları ve kendi derslerinin programlarına ilişkin açık uçlu, görüşmeli anket formu uygulanmıştır.

Çeşitli alanlarda derinleşen, enginliğine sentezlere ulaşan öğretim üyelerine, aynı ayrıntılı anketi uygulamak, kuşkusuz, onları sınırlandırmak anlamına gelebilirdi. Nitekim yanıtların analizi, görüşlerde geniş bir spektrumu yansıtmıştır.

Konuya duyulan ilginin bir göstergesi olan katılma oranı tablolarda belirlenmiştir. Katılma, araştırma görevlilerinden profesörlere gittikçe düşmüştür.

İki öğretim üyesi görüşmeli anket scrularını genel bulduklarını dile getirmişlerdir. Oysa akademik hiyerarşide, yukarıya doğru çıktıkça, zor olan özetlemenin, hedef noktayı belirlemenin istenmesi doğaldır. Nitekim bir bilim adamı, kendi konusunda birkaç yılda ders verebilir, bir saatlik bir konferansta da başarılı olabilir. Fransız düşünürünün özetleyecek kadar bol zamanım yok dediği düşünülürse...

Bir kısım öğretim üyeleri nazikane özürlerini dile getirmiş, iki öğretim üyesi de, bazan politikacıların basın mensuplarına verdikleri "yorum yok" yanıtını kullanmıştır. Kendi programları için...

Bu incelemede, Öğrenci ve Öğretim elemanlarının verdikleri yanıtların olduğu gibi değerlendirilmesine çalışılmıştır. Aşağıda tablolar halinde verilen bulgular programlara ilişkin görüşleri kristalize hale getirmektedir.

III. BULGULAR

Bu kesimde, anketleri yanıtlayan öğrencilerin başarı durumları, programların yapısal boyutlarına ilişkin bilinçlenme ve bilgilenme düzeyleri, öğretim ve ders programlarına ilişkin tutumlarını gösteren tablolara yer verilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin, programlarla ilgili açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar da frekanslarına göre düzenlenerek tablolanmıştır. Bulgular öğrenci yanıtları ve öğretim elemanlarının yanıtları olmak üzere iki kesim halinde verilmiştir.

1- Öğrenci Yanıtları

1992 yılında yürütülen bu çalışma sırasında, fakültede sınıf tekrarlayan öğrenci oranları tablo 2 de yansıtılmıştır. Görüleceği üzere, fakülte öğrenimini uzatan son sınıf öğrenci oranı % 10'u bulmamaktadır. Diğer sınıflardaki firenin ise daha çok devamsızlıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Binanın bir kapısından girenin, genel olarak, çıktığını söylemek abartılı olmayacaktır.

Tablo 3, 4, 5 üç ayrı bölüme devam eden öğrencilerin, beklemeli oldukları dersleri, en yüksek frekanstan itibaren beş ders alınarak, düzenlenmiştir. Genellikle aynı öğrenciler bir kaç dersten beklemeli oldukları için doğrudan öğrenci sayısı verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin fakülteye kayıt tarihine göre dağılımı
“yanıt verenlerin %'si”

Sf/ Yıl	1988 Yıl. Ön	1988	1989	1990	1991
EPÖ 1					% 100
2			% 16.92	% 84.08	
3		% 2.44	% 97.56		
4	% 6	% 94			
EYP 1				% 12.85	% 87.15
2			% 19.35	% 80.65	
3		% 24.53	% 75.47		
4	% 1.85	% 98.15			
EPH 1				% 12.69	% 87.31
2			% 25.00	% 75.00	
3		% 10.0	% 90.00		
4	% 8.88	% 91.22			
HE 1					% 100
2				% 100	

Tablo 3. Derslere Göre Beklemeli Öğrenci Sayısı (EPÖ)

1 Yıl		2 Yıl		3 Yıl		4 Yıl	
Ders	(f)	Ders	(f)	Ders	(f)	Ders	(f)
Sosyoloji	(6)	Eğt. Sos.	(15)	İlk Öğr. Prg.	(2)	Eğt. Tek.	(9)
Dil ve Kültür	(5)	İstatistik	(13)	Fransızca	(2)	Çocuk Hk.	(8)
İstatistik	(3)	Okul Öncesi	(12)	Öğr. İlke ve yön.	(2)	Ekonomi	(7)
Eğt. Bil. Giriş	(2)	Öğrenme Psk.	(11)	İstatistik	(2)	Öğrenme P.	(5)
		Eğt. Tek.	(10)	Türk Eğt. Tarih.	(2)	Almanca	(4)

Tablo 4. Derslere Göre Beklemeli Öğrenci Sayısı (EYP)

1 Yıl		2 Yıl		3 Yıl		4 Yıl	
Ders	(f)	Ders	(f)	Ders	(f)	Ders	(f)
Eğt. İstatist.	(7)	Yönetim H.	(8)	Eğt. Fels.	(12)	Ekonomi	(10)
Öğrenme Psk.	(7)	Öğrenme Psk.	(7)	Öğr. İlke ve Y.	(6)	Yön. Huk.	(5)
Psk. Giriş	(6)	Sanat ve Eğt.	(7)	Yön. Huk.	(4)	Eğt. Plan	(4)
Yönetim Bilim	(4)	Ekonomi	(5)	Çocuk Hk.	(3)	Plan. Giriş	(4)
Sosyoloji	(3)	Yönetim B.	(3)	Eğt. Eko.	(3)	İşletme İGP	(4)

Tablo 5. Derslere Göre Beklemeli Öğrenci Sayısı (EPH)

1 Yıl		2 Yıl		3 Yıl		4 Yıl	
Ders	(f)	Ders	(f)	Ders	(f)	Ders	(f)
Psikoloji. Gi.	(14)	Özel Eğt. Teş.	(7)	Eğt. Fels.	(16)	Patalojik Psi.	(10)
Özel Eğitim	(13)	Sanat ve Eğt.	(5)	Çocuk Hak.	(3)	Ekonomi	(7)
İstatistik	(8)	İstatistik	(5)	Görme Özürlü	(3)	Eğt. Sos.	(7)
Öğrenme Psk.	(6)	Eğt. Bil. Gi.	(2)	Ergenlik P.	(3)	Çocuk Hak.	(6)
Eğt. Bil. Giriş	(4)	Eğt. Sos.	(2)	Eğt. Sos.	(3)	Psk. Giriş	(9)
		Eğt. Tarihi	(2)				

Görül ceği üzere, ilk yıldan sonra öğrenciler daha çok, bölüm derslerini tekrarlamaktadırlar. Bunun özellikle EPÖ de bir kaç istisnası da göze çarpmaktadır.

Halk eğitimi bölümünde birinci ve ikinci yıl öğrencileri arasında beklemeli öğrenci sayısı en fazla (6 sıklıkla) “insan hakları” ve (3 sıklıkla) “ergenlik psikolojisi” derslerinde görülmüştür.

Tablo 6, fakülteye devam eden öğrenciler arasında, dışarda devamlı çalışanların görünümünü yansıtmaktadır. Görüleceği üzere çalışan öğrenci sayısı azdır. Ancak yanıt vermeyen % 11.60 oranındaki öğrencisinde genellikle düzenli olmayan işlerde ara sıra çalıştıkları görüşme yoluyla saptanmıştır.

Tablo 6. Öğrencilik Dışında Çalışma Durumu

Bl. Sf / Durum	Evet		Hayır		
	f	%	f	%	
EPÖ	1	7	8.75	72	90
	2	4	6.15	56	86.15
	3	3	7.31	37	90.24
	4	10	14.70	23	33.82
EYP	1	2	2.85	65	92.85
	2	8	14.51	40	64.51
	3	10	18.86	25	47.16
	4	4	7.4	44	81.48
EPH	1	4	5.63	67	94.37
	2	3	6.82	41	93.18
	3	2	6.66	28	93.34
	4	5	8.77	52	91.23
HE	1	1	12.50	7	87.50
	2	3	23.08	10	76.92
Toplam	66	9.21	567	79.19	
Yanıtsız 83, % 11,60					

Sınıflara göre ders dışı etkinliklere katılma düzeyi düşüktür. Oran sporda göreceli olarak artmaktadır. Öğrencilerin yarıdan fazlası bu etkinliklere karşı ilgisizdir. (Tablo 7)

Tablo 8, bölümlere göre, öğrencilerin fakülte programlarının temel amacı konusunda görüşlerini yansıtmaktadır. Yanıtlar sınıflara göre fazla farklılık göstermediğinden yalnız toplam öğrenci sayısı verilmiştir.

Öğrenci, fakültenin amaçları konusunda yanlış ve eksik bilgi sergilemiştir. Bu yanıtların en önemli yanı, yanıt vermeyenlerle amacı belirsiz görenlerin ekseriyeti oluşturmalarıdır. Yukarıdaki tabloda genel

Tablo 7. Ders Dışı Etkinliklere Katılma

Etkinlik BI/ Ss	Spor		Resim		Folklor		Tiyatro		Başka		Katılmıyor		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
EPÖ	1	34	42.45	8	10	4	5	5	6.25	5	6.25		
	2	13	20	1	1.53	8	12.3	1	1.53	10	15.38		
	3	2	4.87	—	—	4	9.75	—	—	23	56.09		
	4	28	41.17	4	5.88	4	5.88	3	4.41	—	—		
EYP	1	19	27.14	5	7.14	3	4.28	1	1.42	14	20	28	40
	2	14	22.58	1	1.61	2	3.22	1	1.61	7	11.29		
	3	9	15.09	1	1.88	1	1.88	4	7.54	3	9.43		
	4	6	11.11	3	5.55	2	3.70	2	3.70	1	1.85	34	16.66
EPH	1	13	18.30	7	9.86	6	8.33	3	4.16	6	8.33	36	50.7
	2	7	15.91	2	4.54	2	4.54	1	2.27	3	6.81	29	65.90
	3	3	10.00	1	3.33	1	3.33	—	—	6	20	19	63.34
	4	2	3.51	1	1.76	1	1.76	4	7.01	3	5.26	46	80.70
HE	1	1	12.50	—	—	1	12.50	—	—	—	—	6	75.00
	2	1	7.70	—	—	2	15.40	5	38.50	3	23.00	2	15.40

Tablo 8. Öğrenciye Göre Fakülte'nin Temel Amaç

Amaç	EPÖ (f)	EYP (f)	EPH (f)	HE (f)	Toplam
1. Yanıt yok	62	80	81	—	223
2. Eğitim Uzmanı Yetiştir.	150	53	17	3	223
3. Belirsiz	24	45	33	—	98
4. Fğitim Yöneticisi Yet.	30	—	—	30	—
5. Psikolog Yet.	—	—	22	—	22
6. Başka	16	61	28	15	120
				Toplam	716

toplam kapsamında olan başka kategorisi genellikle ironik yanıtları içermektedir. Bunlar:

- Niteliksiz insan yetiştirmek,
- Lise düzeyinde eğitim vermek,
- Mezun vermek,
- Adam etmek,
- Ezberci insan yetiştirmek,
- Kalabalık bilgi vermek,
- Pasif birey yetiştirmek,
- Mutlu insan yetiştirmek vb. ifadelerdir ki bu da fakültenin amaç ve işlevini gözden geçirmenin gereğini ve önemini yansıtmaktadır.

Tablo 9, öğrencinin, öğretim programları ile fakültenin amaçları ve iş alanları arasındaki ilişki hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır.

Tablo 9. Öğretim programlarının fakülte amacı ve iş alanları ile tutarlılığı

		Tutarlı		Tutarsız		Yanıtsız	
		f	%	f	%	f	%
EPÖ	1	36	45	36	45	8	
	2	11	16.92	47	72.30	7	
	3	7	17.07	24	58.53	10	
	4	21	30.88	37	54.41	10	
EYP	1	23	32.85	32	45.71	15	
	2	21	33.87	27	43.54	14	
	3	12	22.64	22	41.50	10	
	4	4	7.40	33	6.11	17	
EPH	1	7	15.90	61	85.92	3	
	2	7	15.90	37	84.10	—	
	3	1	3.33	27	90.01	2	
	4	7	12.28	50	87.72	—	
HE	1	2	25.00	4	50.00	2	
	2	2	15.38	11	84.62	—	
Toplam		161	22.49	448	62.57	107	14.94

Öğrenci genelde, fakülte ders programları ile iş alanlarının beklentileri arasında tutarlılık görememektedir.

Bu tablodaki yanıtları denetlemek üzere öğrenciye mezunların nerelerde çalıştığı sorulmuştur. Bu soruya, öğrenci (49) çeşitli iş yerinin adını vermiştir. En fazla sıklık, sırayla, Bankalar (85) Milli Eğitim Bakan-Bakanlığı (85) Bakanlıklar (48), Serbest işler (28), TRT (24) dir. Bu soruya, YÖK, pastane, kutuplar gibi esprili yanıtlar da gelmiştir.

Ders programları konusunda öğrencilerin tutumlarını tablo (10) yansıtmaktadır.

Tablo 10. Derslerin Saptanmasında Ölçütler Ne Olmalıdır?

Bölümler Ölçütler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
1. Fakülte Amaçları ile Tutarlılık	108	83	110	6	307
2. Öğretim Programı ile Bütünleşme	60	45	22	—	127
3. Mesleki Gerekler	26	16	21	2	65
4. Bilmiyorum	14	14	10	5	43
5. Başka	48	34	18	8	108
6. Yanıtsız	5	28	31	2	66

Tablo 10 da "Başka" sorusuna verilen yanıtlar arasında, toplumsal gerekler, bireysel ihtiyaçlar, alana uygunluk, ilgiler, merak vb. ölçülere değinilmiştir.

Tablo 11, bütün öğrencilerin anlamaları gereken dersler konusunda öğrenci tepkilerini yansıtmaktadır.

Tablo 11. Ortak Kültür Derslerinin Düzeni

Görüşler	EPÖ	EYP	EPH	HE
- 1 ve 2 nci yarıyıl da okutulmalıdır	137	118	121	14
- 3 ve 4. Y. Y. da yer almalıdır	15	29	10	2
- Bugünkü durum uygundur	60	26	18	5
- Başka	14	24	13	—
- Yanıtsız	—	—	40	—

Öğrenci ortak kültür derslerini ilk yılda almayı tercih etmektedir. Buna göre öğrenci genel olarak, birinci yıldan sonra yoğun olarak alana ilişkin derslere yer verilmesini önermektedir.

Ankette yer alan sorulardan ikisi seçimlik derslerle ilgiliydi. Öncelikle seçimlik derslerin hangi işleve dönük olması gereği soruldu. Bu soruya verilen yanıtlar Tablo 12'de sergilenmiştir.

Tablo 12. Seçimlik Derslerin İşlevi

Seçimlik Dersler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
a) Mesleğe derinliğine hazırlamalıdır	77	92	109	8	286
b) Sanatsal etkinliklerle ilgili olmalıdır	9	21	2	5	37
c) Genel Kültür ağırlıklı olmalıdır	34	19	16	—	69
d) Bunların tümü önemlidir	113	91	65	7	276
e) Başka	23	8	—	1	32
f) Yanıtsız	3	3	10	—	16

Tablo 12'den anlaşılacağı üzere öğrenci seçimlik derslerin büyük ölçüde mesleki derinlik ve etkinlik getirmesini ve belli ölçülerde sanatsal ve kültürel etkinliklere de yer verilmesini önermektedir.

Yukarıdaki veriler seçimlik derslerin gözden geçirilmesi gereğini yansıtmaktadır.

Tablo 13 seçimlik derslerin öğrenci ilgilerine, hitap etmediğini göstermektedir. 1 nci yıl öğrencilerinin ilk yarı-yıl seçimlik ders almaları halinde, bu konuda olumlu yanıt vermiş olmaları ilginçtir.

Fakültede, öğrencilerin, aşağı yukarı, her bir araçla ilgili ders görmelerine rağmen bunların kullanımına ilişkin yanıtları ilginç fakat gerçekçidir. Tablo 14, bu verileri yansıtmaktadır.

Tablo 13. Seçimlik Dersler - ilgi tutarlığı

Bl/Sf.	Tutarlık vardır		Yoktur		Boş	
	f	%	f	%		
EPÖ	1	45	56.25	27	33.75	3
	2	32	49.23	31	47.69	—
	3	14	34.14	23	56.09	6
	4	17	25	44	64.70	6
EYP	1	—	—	—	—	7
	2	23	23	32	51.61	3
	3	19	35.84	16	30.18	3
	4	14	25.92	32	59.25	2
EPH	1	14	19.72	37	52.11	20
	2	8	18.18	30	68.18	6
	3	3	10.00	27	90.00	—
	4	11	19.30	44	77.19	2
HE	1	3	37.50	5	62.50	—
	2	2	15.39	10	76.92	1

Tablo 14. Derslerde Kullanılan Araçlar "Birden Fazla Yazılmıştır"

Araçlar								
Bölmeler	Bilgi Sayar	Tepegöz	TV	Video	Slide Proje	Film Mak.	Başka	Boş
EPÖ	—	214	—	1	35	2	134	—
EYP	—	146	—	1	16	—	169	—
EPH	—	140	—	7	7	—	148	35
HE	—	15	—	—	—	—	37	2
Toplam	0	515	0	9	67	2	488	37

Fakülte öğrencilerinin ders programları, genelde, tepegözlerle desteklenmektedir. Öğrenci bilgisayar, TV, video'dan habersizdir. Büyük tepki alan "başka" kapsamında ise, öğrenci tahta, tebeşir, kitap, silgi, kalem, kağıt vb. malzemeyi yazmıştır.

Tablo 15. Ödevlerle İlgili Görüşler "Birden Fazla Yanıt Verildi."

Görüşler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
a) Geri bildirim verilmiyor	141	99	109	2	345
b) Zaman yok	61	70	42	11	184
c) Değerlendirmeye katılmıyor	66	36	48	6	156
d) Başka	29	40	10	2	81

Yukarıdaki tablo, program düzenlenmenin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Öğrenci zaman bulamamaktan yakınmakta ve programlara ders, sınıflara öğrenci yağın yaklaşım

sonucu, öğretim elemanları ödevlerle ilgili geri bildirimde bulunamamaktadır. Oysa, araştırma yapmak ve öğretmekle sorumlu bir kurumda, öğrencinin bireysel ve grupsal araştırmalarını öğretim elemanı denetiminde yürütmesi en azından yöntemsel bir zorunluluktur.

Tablo 16 öğrencilerin, arttırılmasında yarar gördükleri dersleri göstermektedir. Öğrenciler, EPÖ'de "64", EYP'de "48", EPH'de "38" dersin arttırılmasını istemişlerdir. İsteme sıklığı EPÖ'de 1-15, EYP'de 1-40, EPH'ta 1-32 arasında değiştiğinden, her bölüm için en üst (f) ten itibaren beşer ders alınmıştır.

Tablo 16. Öğrencilerin Arttırılması: İstedikleri Dersler

Dersler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
Eğitim Bilimlerine Giriş	51	—	—	—	51
Öğrenme Psikolojisi	41	—	—	3	44
Psikolojiye Giriş	33	15	73	—	111
Program Geliştirme	32	—	—	—	32
Eğitim Felsefesi	30	—	—	—	30
Ekonomi	—	40	2	2	42
Yabancı Dil	—	19	—	—	19
Eğitim Planlaması	—	19	—	—	19
Sosyoloji	—	15	—	7	22
Sosyal Psikoloji	—	—	56	2	58
Patolojik Psikoloji	—	—	39	—	39
Ruh Sağlığı	—	—	33	—	33
Eğitim İstatistiği	—	—	32	4	35
Boş	—	97	—	—	—

Yukarıda dört bölüme verilen derslerden en fazla arttırılması istenen dersin "psikolojiye giriş" olduğu görülmektedir. Kuşkusuz, bu derslerden bir kısmı bölüm dersi olduğundan, başka bölüm öğrencileri tarafından okunmamaktadır. Ancak bütün bölümlerde okunan derslerin hepsi de aynı tepkiyi almamıştır.

Tablo 17, Öğrencilerin azaltılmasını istedikleri derslerden, sıklık sırasına göre beşer dersi yansıtmaktadır.

Derslerin ders saati yönünden azaltılması yönündeki yanıtları, derslerin bizzatı değeri açısından çok, metodolojik, pragmatik ve öğrencinin başarı durumu açısından değerlendirilmek olasıdır.

Tablo 18. Öğrencilerin öğretim yöntemlerine ilişkin görüşlerini yansıtmaktadır. Birden fazla seçeneğin işaretlendiği bu konuda, öğrencilerin, gerçekçi ve bilgili bir yaklaşımda buldukları görülmektedir.

Bu konuda, daha az sıklıkta değinilen, fakat, yöntem açısından önemli olan diğer görüşler, EPÖ de derslerin gereksizliği, öğretimin

Tablo 17. Ders Saati Yönünden Azaltılması İstenen Dersler "1 den çok tercipli"

Dersler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
Edebiyat ve Eğitim	51		32		83
Sanat ve Eğitim	40	19		9	69
Dil-Kültür	39				39
Türk Dili	24				24
Çocuk Hakları	23				23
Öğrenme Psikolojisi		20		6	26
Sosyoloji		17			17
Eğitim Ekonomisi		15			15
Boş		33			33
Eğitim Tarihi			46		46
Eğitim Felsefesi			46	4	50
Eğitim Bilimine Giriş			40		40
Eğitim Sosyolojisi			28		28
Yabancı Dil				6	6

Tablo 18. Öğretim Yöntemlerine İlişkin Tepkiler

Tepkiler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
1. Sınıf Kalabalık Öğretim Bireyselleştirilemiyor	214	145	112	4	474
2. Daha çok anlatım yöntemi kullanılıyor	160	110	51	15	335
3. Dersler arasında tekrarlar var	27	63	27	5	122
4. Öğrenci katılımı sağlanmıyor	22	9	31	5	67
5. Ders amaçları konusunda bilinçlenmiyoruz	27	15	19	4	65

demokratik olmadığı, derslerde öğrenim sağlanmadığı, EYP'de; anlatım biçimine önem verilmediği, yöntemlerin tekdüzeliği, zaman kaybedildiği, EPH'ta; derslerin ezberlendiği noktalarında odaklanmıştır.

Yabancı dil öğrenimine ilişkin görüşler Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Yabancı Dil Dersleri

Görüşler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
- Hazırık sınıfı konmalı	131	102	102	14	349
- Seçimlik olmalı	72	64	54	1	191
- Kur sistemi uygulanmalı	29	35	21	3	88
- Zorunlu ve kredili olmalı	15	14	16	2	47

Öğrencilerden derslerle ilgili olarak yürütülen uygulamaları değerlendirmeleri istenmiştir. İzleyen tablo öğrencilerin fakülteye bağlı bir laboratuvar okulu kurulmasını ve uygulamaların artırılmasını istediklerini göstermektedir.

Tablo 20. Uygulamalı Çalışmalar ve Değerlendirilmesi

Görüşler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
1. Fakülteye bağlı bir labratuvar okulu kurulmalı	165	124	129	8	426
2. Uygulamalar artırılmalıdır. Halen yetersizdir	169	141	151	13	474
3. Sürekli ve yoğun olarak yapılmıyor	44	45	37	3	129
4. Kuramsal bilgilerle uygulamalar dayanışmalı olmalıdır	27	12	16	2	57
5. Başka	23	76	14	—	113

Başka kategorisinde, EPÖ bölümü öğrencileri, uygulamalarda formalitenin fazlalığı, seçimlik derslerin uygulamalı olması, uygulamalı araştırmaya yer verilmesi, eğitime dönük derslerin uygulamalı olarak yapılması üzerinde durmuşlardır. EYP bölümü öğrencileri ise, uygulamanın çok yetersiz olduğunu, öğleden sonraları bütünüyle uygulama yapılması gerektiğini, istihdama dönük uygulamalara yer verilmesini, EPH bölümü öğrencileri, bölüm dışı derslerin kaldırılarak ve özel eğitim dersleri seçimlik hale getirilerek uygulamaya daha fazla yer verilmesini, HE bölümü öğrencileri ise bütün derslerin uygulamalı olarak yapılması gereğini işaretlemişlerdir.

İzleyen tablo öğrencilerin formatif değerlendirmeler hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Görüleceği üzere, öğrenci, çoğunlukla mevcut duruma uyum yapmış görünmekte, ancak aynı oranda öğrenci her ders sonunda bir mini test verilmesini doğru bulmakta, buna yakın bir öğrenci kitlesi de 2 ara sınav istemektedir. Öğrencinin bu konuda yoğunlaştığı tek bir görüş yoktur; ancak tartışılması gereken önemli konu, ara değerlendirmelerin öğretim üyesine bırakılması doğrultusundaki görüştür. Öğrenci bunu istememektedir.

Tablo 21. Formatif Değerlendirmeler Konusunda Görüşler

Görüşler	EPÖ	EYP	EPH	HE	Toplam
- Bir ara sınav uygundur	63	64	65	6	188
- Her ders sonunda bir mini test verilmelidir	67	60	48	8	183
- İki ara sınav yapılması gerekir	60	53	54	3	170
- Konu öğretim üyesine bırakılmalıdır	25	18	—	—	43
- Başka	9	11	31	1	51

Final değerlendirmelerle ilgili olarak öğrenci çoğunluğu (560) ders geçme notunun elli olarak saptanmasını 36 öğrenci ise 70 olmasını istemekte fakat bunun eğitsel bir açıklaması yapılmamaktadır.

Öğrenciler, veri toplama aracı sonundaki açık soruya yanıt verirken büyük ölçüde anketin diğer maddelerinde işaretlendikleri görüşleri vurgulamışlardır. Bunun dışında EPÖ bölümü öğrencileri, programların araştırmacı yaklaşımla geliştirilmesini, üç saatlik derslerin üst üste verilmemesini, bazı öğretim elemanlarının dersi notlardan okuduklarını, programlarda istihdama dönük derslerin azlığı, programın sorumlularının fakültenin nasıl bir insan tipi yetiştirmek istediğini bilmediklerini belirtmişlerdir. EYP bölümü öğrencileri, programın çağdışı olduğunu, öğretim üyelerinin verimli olmadığını, kendi alanlarında yetişmediklerini dile getirmişlerdir. EPH bölümü öğrencileri, programların bölüm derslerinden oluşmasını, çalışma alanlarının tanıtılmadığını, haftada bir günün boş bırakılmasını, demokratik ve özerk bir öğrenim istediklerini belirlemişlerdir.

Halk Eğitimi bölümü öğrencileri, konuların güncelleme üzerinde durmuşlardır.

2. Öğretim Üyelerinin Görüşleri

Genel olarak öğretim üyeleri fakülte programları konusunda fazla ilgili görünmemişlerdir. Fakültede mevcut 21 profesörden 7si, (üçte biri), görüşmeli anket biçiminde yöneltilen soruları yanıtlamıştır. Durumun iyimserlik getiren yanı sıra araştırma görevlilerine doğru programlara karşı ilginin artması ve görüşlerin zenginleşmesidir. İzleyen tablolar öğretim üyelerinin fakülte, bölüm ve anabilim dalı programları hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Bu tablolar yeteriyle betimleyici olduklarından yorum yapılmamıştır.

Tablo 22. Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Öğretim Üyelerinin Fakülte Programları Üzerine Görüşleri

Akademik Statü Yanıtlar	Prof	Doç	Y. Doç
N	10	3	6
Yanıtlı	3	2	4
Yanıt veremeyen	1	1	1
Bulunmayan Yanıtlar:	5	-	1
Fakülte Programı	- Milli Eğitimle bağ yok (2) - Eğitim Uzmanlığı lisans üstü düzeye Çökülmeli (2)	- Çağ eğilimi dikkate alınmalı " "	- Yetersiz - İşlevsel değil - İstihdam yönünden tutarsız - Ağırlık lisans üstünde olmalı - Genel Kültür dersleri çok fazla
	- Görüşlerim olumlu	- "	
	- Öğretmen eğitimi esas alınmalı		

Akademik Statü			
Yanıtlar	Prof	Doç	Yardımcı Doç
Bölüm Prog.	<ul style="list-style-type: none"> - Öğretmen eğitimi yönünden yeniden yapılanmalı (2) - Bölümlerin iç mantığı tutarsız 	<ul style="list-style-type: none"> - Öğretmen eğitme yönünden yeniden düzenlenmeli - Çoğu zorunlu dersler seçimlik olmalı - Yeni bir yapılanma gerek 	<ul style="list-style-type: none"> - Derslerde tekrar var - Öğrenci fazla - EPÖ konuları dışında dersler zorunlu olmamalı
Ana Bilim D. Prog.	<ul style="list-style-type: none"> - Görüşlerim olumlu - Yeni ana bilim dalları açılmalı - Anabilim dalları bilim dallarına ayrılmamalı - Prog. Geliş. EPÖ başlığı altında ayrı bir bölüm olmalı 	<ul style="list-style-type: none"> - Yeni ana bilim dalları açılmalı - Dersler öğretmenliğe dönük olarak düzenlenmeli 	<ul style="list-style-type: none"> - Yetersiz ortam yok - Derslerde öğrenci sayısı azaltılmalı

Tablo 25. Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü Öğretim Üyelerinin Fakülte Programları Üzerine Görüşleri

Yanıtlar	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.
N	6	3	2
Yanıt veren	3	-	-
Yanıt vermeyen	2	1	-
Bulunmayan	1	2	2
Yanıtlar:			
Fakülte Programları	<ul style="list-style-type: none"> - Amaç ve ilkeler saptanmalıdır. - İş alanlarıyla ilişki kurulmalıdır. - Bilimsel temellere ve tercihlere göre hazırlanmalıdır. - İyidir. 		
Bölüm Programları	<ul style="list-style-type: none"> - Bölümde anabilimdalı programları birbirinin tamamlayıcısı değil - Uygulama yetersiz. - İstihdam ve piyasa ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir. - Çok iyidir. 		
Anabilimdalı Prog.	<ul style="list-style-type: none"> - Anabilimdalı eğitim yöneticisi ve müfettiş yetiştiriyor. MEB bu elemanları öğretmenlerden atıyor. Bizim öğrencilerimiz ise öğretmen olamıyor. - Anabilim dalı programları anlamlı bir bütünlük oluşturmamıştır. - İyidir. 		

Tablo 26. Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü Öğretim Üyelerinin Fakülte Programları Üzerine Görüşleri

Yanıt Verme Durumu	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.
N	6	4	3
Yanıt veren	1	1	1
Yanıt vermeyen	2	3	2
Bulunmayan	3	-	-

Yanıtlar	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.
	- Programlar araştırmaya dayalı olarak gözden geçirilmelidir.	- Lisans Prog. gözden geçirilmeli. psikoloji ile ilgili yeni seçimler dersler konmalıdır.	- Özel eğitim programları gözden geçirilmelidir.

Tablo 27. Halk Eğitimi Öğretim Üyelerinin Fakülte Programları Üzerine Görüşleri

Yanıt Verme Durumu	Doç	Yard. Doç.
N	3	-
Yanıt veren	3	-

Yanıtlar

Fakülte Prog.: - Fakülte amaçlarını gerçekleştirmede yetersiz (3)

- Çağ gereklerine uymuyor (2)

- Dersler yoğunudur (2)

- İş alanlarına dönük değildir (3)

Bölüm Prog.: - Zorunlu ve seçimler dersler yeniden gözden geçirilmelidir (3)

- Dersler binişiktir (3)

- Yeni düzenleme gerekir (3).

Anabilim Dah

Program

- Anabilim dah programı yoktur.

- Dersler basitten karmaşığa doğru düzenlenmelidir.

Tablo 28. Araştırma Görevlilerinin Fakülte Programları Üzerine Görüşleri

EPÖ (12)	EYP (5)	EPH (6)	HE (3)
<ul style="list-style-type: none"> . Programlar yoğun . Programlar yetersiz . Seçimlik ders sayısı az . Dersler iş alanlarına dönük değil . Uzmanlık lisans üstüne kaymalı . Milli Eğitim Sist. den kopuk . Kuramsal temelden yoksun . Bilimsel kargaşa var 	<ul style="list-style-type: none"> . Bütünlük yoktur . Ortak dersler yeniden belirlenmelidir. . İş alanları ile ilişki yok 	<ul style="list-style-type: none"> . Dersler çok yoğun . Mezunlar iş bulamıyor . Programlar genel . Lisans-üstü eğt. vurgulanmalı 	<ul style="list-style-type: none"> . İş alanları dikkate alınmalıdır . Milli Eğt. le bütünlük yok. . Program yapay . İstihdam yasası çıkmaz
Bölüm Programları	Bölüm programları	Bölüm programları	Bölüm programları
<ul style="list-style-type: none"> . Gereksiz dersler var . Zorunlu dersler gözden geçirilmeli . Yapılanma yapaydır . Bölümün adı ile dersler tutarlı değil 	<ul style="list-style-type: none"> . Staj ve uygulamaya yer verilmelidir. . Binişik dersler var . Gereksiz dersler var . Program geliştirme dersi her yönetici için gereklidir 	<ul style="list-style-type: none"> . Seçimlik dersler azalmalı . Özel eğitim bölümü olmalıdır. . Derinleşme yok . Mesleki kimlik kazanılmıyor 	<ul style="list-style-type: none"> . Piyasa araştırması yapılmalı . Bütün bölümlere Halk Eğt. ne giriş dersi konmalıdır . Ders dışı etkinlikler yoğunlaştırılmalıdır. . Ödev konularını öğrenci seçmelidir

Bölüm Programları	Bölüm Programları	Bölüm Programları	Bölüm Programları
<ul style="list-style-type: none"> . Uzmanlık alanlarının sınırları belirsiz . İçerik eski . Bu bölüm 3 ayrı bölüme ayrılmalı 			
Anabilim Dalı Prog.	Anabilim Dalı Prog.	Anabilim Dalı Prog.	Anabilim Dalı Prog.
<ul style="list-style-type: none"> . Arttırılması gereken dersler var . Dersler binmiş . Programlarda uygulama yetersiz . Yaratıcılık vurgulanmamış . Eğitim Tek. sinde dersler birbirinin tekrarı 	<ul style="list-style-type: none"> . Fikirim yok . Kuram-uygulama ilişkisi kurulmamıştır . Anabilim dalı derslerini araştırma görevlileri veriyor 	<ul style="list-style-type: none"> . Dersler binmiş . EPÖ'ye yetişkin ve çocuk psikoloji konmaları . Sosyal Psk. daha etraflı verilmeli . Uygulamalı dersler çoğalmış 	<ul style="list-style-type: none"> . Anabilim dalları yapaydır . Ders kitapları güncellenmeli . Programlar araştırmalar ve ihtiyaca göre belirlenmeli

Not: Bu çalışmaya ilişkin ham veriler Program Geliştirme anabilim dalı başkanlığında bulunmaktadır.

III. SONUÇ

Bu çalışma fakültede öğretim üyeleri, yardımcıları ve öğrenciler arasında, programlarla ilgili olarak, önemli noktalarda görüş birliği olduğunu ortaya koymuştur. Bu iştirak noktalarını şöyle kategorize etmek mümkündür:

- (i) Fakülte programları çağdaş ve işlevsel değildir.
- (ii) Fakülte politikası, işlevi ve amaçları, araştırmalara dayalı olarak saptanmalıdır.
- (iii) Programlar yeni bir yapıya kavuşmalıdır.
- (iv) Bu yapılanmada, kuram ve uygulamayı dengeleyen, bilimsel olduğu kadar istihdam yönünden gerçekçi olan bir yaklaşım izlenmelidir.
- (v) Fakülte, Bölüm ve anabilim dalı programları bilimsel verilerle tutarlı olarak, fakat, aynı zamanda Milli Eğitim Sisteminin temel hizmet gereksinimlerine de cevap verecek şekilde düzenlenmelidir.
- (iv) Uzmanlık lisans-üstü eğitimde vurgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anderson, S.B., *New Direction in Program Evaluation* : San Francisco, Jossey-Baza Inc., 1978.
- Bahadoğan, Cem., *Kamu Kesimindeki Hizmet-içi Eğitim Programlarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi*. Ankara, A.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, 1989.
- Eğitim Fakültesi Dekanlığı; Ankara Üniv. *Mezunlar, 1965-1975*, Ankara, Eğitim Fakültesi Onuncu Yıl yayınları, No. 4, 1975.
- Fitz, C.T., Morriz, G.L., *How to Design a Program Evaluation*; London, Sage Publications, 1978.
- Houes, E.R., *School Evaluation*, Berkeley, Mc Cutehan, 1973.
- Krop, L., *Evaluating the Effectivens of a Modern Systems Approach to Field Instruction in Graduate School Work Education*; Bethesda, Madyland, Eric 104304, 1973.
- Küçükahmet, L., *Mezunları İzleme Araştırması*; Ankara, EBF yayını, 1985.
- Lawton etal., *Theory and Practice of Curriculum Studies*; London Rautledge and Kegan Paul, 1978, "Prog. Değ. İçin Bkz. sh. 153-208".
- Saylor, J.G., Etal., *Curriculum Planing for Better Teaching and Learning*; N.Y.; Rinehart and Winston, 1981.
- Struening, E.L., ve Guttentag, M., *Handbook of Evaluation Research*; Beverly Hills, Sage Publication, 1975 "cilt 1".
- Varış, F., *Eğitimde Program Geliştirme, Teori ve Teknikler*, Ankara, EBF yayını No. 157, 1988.
- White, J.P., *The Concept of Curriculum Evaluation*, Journal of Curriculum Studies, vol. 3, No. 2, 1971.
- Wulf, K.M., Schave B., *Curriculum Desing*, UCLA, Scott Foresman ve Co. 1984.